

Filmpedagogerna har varit i Warszawa!

Vilka namn förknippar man med polsk film? Filmintresserade i Sverige känner med säkerhet till Wajda, Kieślowski och Polański från den – för filmens del – goda kommunistiska tiden. De mer initierade filmkännarna kan kanske även nämna Has, Munk, Konwicki, Morgenstern, Skolimowski, Zanussi och Łoziński – filmskapare av en äldre generation. På den tiden var filmproduktionen statsfinansierad, och filmmakarna hade en stor konstnärlig frihet, även om de politiska ramarna var trånga. Och som bekant är konstnärer som lever i olika slags diktaturer mästare på att förmedla sina budskap ändå ... Filmen har varit en viktig del av det sociala livet, viktigare än politiken.

Idag lever filmen i Polen på samma villkor som överallt i EU. Tiden efter 1989 har varit en chockartad period i den polska filmproduktionen, då villkoren för filmen har förändrats totalt. Filmen har förlorat sin "missionskaraktär", men man har försökt behålla den konstnärliga nivån, med skiftande resultat. Efter 90-talets okritiska förtjuning i den nya marknadsekonomin kom också en ny generation filmkonsumenter, som söker sig till alla slags media och inte är så imponerade av reklam längre. En ny filmelit har sett dagens ljus – de som slutade att se på tv och började hitta och samla på det bästa inom filmen, nu när allt har blivit tillgängligt. Det är denna publik som kommer att vara intressant för tv-sändningar om demand och alla kvalitetsfilmfestivaler runt om i landet – den nya generationen i "gympadojor". Man kanske kommer att sluta prata om det som saknas i polsk film och istället börja diskutera de enskilda filmernas innehåll, budskap och konstnärliga nivå.

Den 33:e polska filmfestivalen i Gdynia i år förväntas bli auteurernas arena. Och det skrivs mycket om film i polska tidningar. Det sägs att detta bara är början på en ny era för polsk film.

Men hur är det med filmpedagogiken?

Som skolelev i Polen på 60-talet uppfostrades man med film som en självklar och nödvändig del av livet. Hur förvaltar man detta filmpedagogiska arv i dagens Polen? Medan Svenska Filminstitutet har funnits i 40 år, och med stöd från staten arbetat med skolbio och filmpedagogik i över 20 år, bildades en polsk motsvarighet för bara tre år sedan.

Tolv filmpedagoger från olika delar av Sverige, tillika medlemmar i föreningen Filmpedagogik.nu, åkte till Warszawa för att undersöka saken.

Vi hamnade på det fyrstjärniga hotellet Intercontinental mitt i Warszawa, och från de övre planen, 30–40 våningar upp, bredde Warszawas panorama ut sig. Den magnifika spiran med den nyinsatta Big Ben-liknande klockan på Kulturpalatset, gåvan från Stalin till Polens folk, syntes precis utanför fönstren. Mer centralt kunde man inte vara. Förutom undertecknad, var alla där för första gången. Det var en tacksam uppgift för mig att visa runt gruppen och presentera en stad de aldrig hade besökt.

Kulturpalatset by night

Direkt på morgonen första dagen besökte vi en avlägsen stadsdel, Targówek/Bródno, där en framgångsrik kulturverksamhet i Dom Kultury Świt (Kulturhuset Gryningen) bedrivs av den energiske föreståndaren Jacek Białek.

Dom Kultury Świt

Vackert belägen bland träden var byggnaden under renovering på grund av EU-krav på handikappanpassning. Men Białek har gått längre än EU-kraven krävt och bland annat installerat en pelletsugn för uppvärmning av anläggningen, vilket minskat energikostnaderna betydligt. Men hans största stolthet var en digital biografanläggning, den första i stadsdelen, som han tror kan underlätta filmvisningar och dra till sig en ny publik, bland annat studenter. Han tror på den digitala framtiden, helt enkelt. Skolbion som bedrivs där ingår i ett nätverk av filmstudios med syfte att sprida och marknadsföra europeisk kvalitetsfilm och filmklassiker. Vilka filmer finns på repertoaren till hösten? Bland annat visas franska *Flickan och räven*, ungerska *Frihet och kärlek* samt ryska *1612*, men även de amerikanska *Horton* och *Garfield* och *Wall.E*. Man satsar också mycket på filmatiseringar av olika slags skollektyrer.

Många verksamheter ryms i detta hus, från danssal och fotoverkstad till gym och biograf, keramik- och bildverkstäder. Och Białek har många idéer och visioner. Huset drar till sig alla kategorier människor i alla åldrar, och det finns också en seniorverksamhet. Denna eldsjäl till föreståndare imponerade stort när han sade att inget problem fanns som de inte kunde lösa, att allt arbete är långsiktigt och att man aldrig får ge upp!

Jacek Białek i projektorrummet.

Till mötet på kulturhuset kom också Joanna Mulik och Piotr Zalewski från Akademia Promocji Filmu (Academy of Film Promotion) och Wiktor Skrzynecki från Polska Filmars Förening (Stowarzyszenie Filmowców Polskich).

Akademin har som syfte att främja kultur och film, och satsar mycket på begåvade unga människor, speciellt sådana från fattiga familjer eller funktionshindrade. De besöker hundratals skolor, arrangerar utställningar och festivaler (till exempel Kids On-line Film Festival), och samarbetar med en hel rad internationella organisationer och EU. De ingår bland annat, som enda polska medlem, i det nya europeiska nätverket AGORA (Europeiska ekonomiska intressegrupperingar). Se mer på hemsidan, www.academy.pl. Piotr Zalewski presenterade också ett projekt, en hemsida för miljö- och ekologisk information: www.ekoplotka.pl.

Polska Filmars Förening är den största organisationen i Polen som samlar professionellt filmfolk. Besök gärna www.sfp.org.pl.

Vi fick också en liten exposé över den polska filmens situation idag.

Anna Söderberg från Zita i Stockholm i samtal med Jacek Białek, Piotr Zalewski och Wiktor Skrzynecki. Flickan med hästsvans jobbar med Ekoplotka (tyvärr saknas hennes namn här).

Stärkta av denna kulturupplevelse gav vi oss iväg till en högstadieskola (för ungdomar mellan 13 och 16 år) på Polnagatan.

Gymnasieskola nr 36 med Kieślowski som patron ligger centralt i Warszawa vid Polnagatan. Vi togs emot av skoldirektören Maria Różko-Makowska och ett antal lärare samt tre elever. Vi visades in i ett rum fyllt med Kieślowskiminnen, bilder, dikter, filmer. Vad vi snabbt förstod var att skolan visserligen jobbar med Kieślowski – men inte genom att ungdomarna själva jobbar med filmskapande. Man diskuterar hans filmer, sjunger en hymn för Kieślowski, firar hans bemarkelsesdagar, ordnar träffar och möten med både Kieślowskis skådespelare och hans fru samt med de sex andra skolorna runt om i landet som bär Kieślowskis namn (finns bland annat i Łódź). Det kliade nästan i fingrarna att i detta läge diskutera även ungdomarnas skapande, och några av oss lyckades få en stund med skoldirektören på hennes kontor medan resten av gruppen vandrade runt på skolan. Hon lyssnade intresserat, men vi förstod att hon inte hade några förebilder att falla tillbaka på, och även om skolan hade råd med kamerainköp var schemat så späckat att det inte fanns plats för något annat.

Men se där – i efterspelet och korrespondensen efteråt visade det sig att vårt besök och vårt samtal gjorde intryck. Man har nu satt igång en diskussion på skolan om meningen, möjligheterna och

metoderna att få ungdomarna att jobba med kameran! Och Erling Eriksson, vår välkände förkämpe för film i pedagogiska sammanhang, är möjligen på väg till denna skola för att hålla en workshop!

Filmpedagogerna framför Kieślowskiskolan

Trikoloren (hymnen för Kieślowski)

I originalet rimmar texten, men jag vill här bara återge vad hymnen handlar om

Kärlek, oro, svartsjuka
Ensamhet, smärta och rädsla
Kieślowskis ämnen
Kan vi alla känna igen oss i

Refräng:

Blå – det är friheten
Vit – det är jämlikhetens tecken
Röd – broderskap
Vår fana vajar i vinden

Ständigt samma frågor:
I vilket syfte? Varför? Hur?
Vardagens jakt och kamp:
Att överleva och behålla ansiktet

Refräng ...

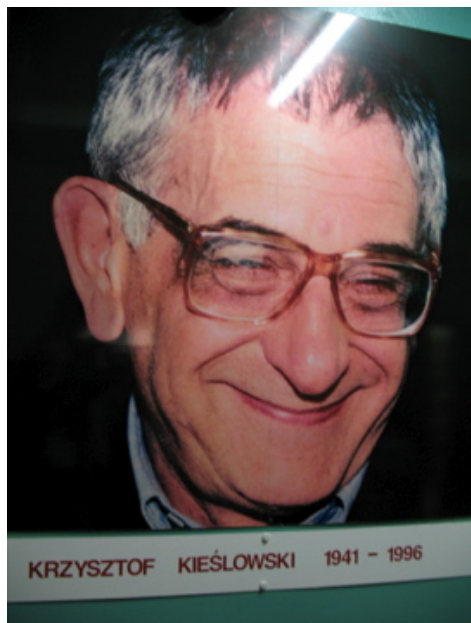
Karriär, ambitioner, rikedom:
Vi dras med i den blinda leken,
Vi söker efter Kieślowskis sanning,
Skillnaden mellan det onda och det goda

Refräng ...

Tiden går, vi mognar
Vi förändras
Vi ställs inför många val
Och världen kallar på oss

Refräng ...

Alla skapar vi historien
Kunskapen är vårt vapen
Minnena från vår skola
Alla i sitt hjärta bär

I foajén möter man den leende Kieślowski. Direktören berättade att skolan fick besök av en man som en tid delat lägenhet med Kieślowski. Han protesterade våldsamt mot att denna bild fick representera regissören, den var nämligen inte sann – Kieślowski log aldrig ...

De oblyga ungdomarna från skolan visade oss till tunnelbanan och vi landade på Muranówbiografen, som bedriver skolbioverksamhet. Bakom driften av skolbio står föreningen Nowe Horyzonty (Nya perspektiv) som startade 2003. Dess huvudsyfte är att anordna den årliga internationella filmfestivalen i Wrocław i juli, men skolbio har snabbt blivit en viktig verksamhet för föreningen. Skolbio bedrivs i 12 städer runt om i Polen, och utöver visningarna producerar man också material för lärare och ger rådgivning. Verksamheten pågår från oktober till juni varje läsår. Man tar emot totalt 14 000 skolbiobesökare per månad, varav 8 000 bara på Muranów. Det betyder att denna biograf tar emot fler besökare än alla de andra elva städerna tillsammans! Det betyder också att det finns mycket kvar att göra i övriga regioner. I Warszawa når man 215 skolor (cirka 30–40% av det totala antalet).

Tack vare stöd från bland annat Kulturministeriet kan man i lugn och ro koncentrera sig på innehållet och kvaliteten i verksamheten. Och den är imponerande!

Karol Kwiatkowski, en av tre i urvalsgruppen, presenterade några program för oss. Eleverna betalar 8,50 PLN (cirka 25 kronor) per film i grundskolan och 9 PLN i gymnasiet, men man har också olika abonnemangssystem. Läraren går gratis. Man kan få rabatt för två eller tre elever per grupp i fall de befinner sig i en svår situation (man ansöker för det vid anmälan). Lärarna kan även bli medlemmar i lärarfilmklubben och därmed få rabatter på ordinarie visningar på biografen, och man arrangerar också specialvisningar för lärare med efterföljande analyser och diskussioner.

Drömmen för Nowe Horyzonty är att skapa ett nationellt filmutbildningsprogram som är inskrivet i skolans läroplan, för att ingen lärare som lämnar skolan med sina elever för en skolvisning ska behöva förklara sig varför han tar sina lektionstimmar i anspråk.

Verksamheten stöds av flera välkända polska regissörer, bland annat Andrzej Wajda, Stanisław Różewicz och Wojciech Marczewski.

Karol Kwiatkowski presenterar programmet.

Vi avslutade dagen med god mat i Gamla stan.

Följande dag startade med ett besök på Polska Institutet för Filmkonst (Polski Instytut Sztuki Filmowej) – notera alltså ordet "filmkonst" i namnet. Hur länge fick man inte kämpa i Sverige för att filmen skulle bli erkänd som en konst? Institutet bildades 2005 och fungerar i stora delar som dess svenska motsvarighet: finansiering av filmproduktioner, marknadsföring och distribution, förnyelse av biografernas infrastruktur, fortbildningar för filmare, arbete med att sprida kunskap om film i alla lägen.

Resultaten av institutets arbete har inte låtit vänta på sig. Enligt statistiken väljer biopubliken i allt högre grad polska filmer – år 2005 såldes 700 000 biljetter till polska filmer på bio, och år 2007 var siffran uppe i 8 miljoner! I år produceras 46 långfilmer i Polen (jämfört med 27 år 2002), och man satsar mycket på debutanter och unga producenter. Institutets tillkomst bidrog också till att insatserna från utländska investerare i polsk film har tiofaldigats på några år! Samproduktioner med andra länder ökade från 6 år 2005 till 22 år 2006, och utgör 50% av institutets stödverksamhet.

I planerna ingår en utbyggnad av regionala filmfonder, arbete med upphovsrätten och även byggandet av den första polska filmstaden (Polish Film City). Den första regionala filmfonden startade i Łódź 2006; idag finns det nio och planer för ytterligare fyra.

De som tog emot oss på institutet var representanter för Filmoteka Szkolna (Skolfilmoteket) – Anna Niderhaus och hennes kollegor samt Tadeusz Lubelski, professor från Jagiellonska universitetet i Kraków.

Vad är då Skolfilmoteket? Det är en stor satsning på filmkunskap i skolan. Alla gymnasier och lyceer i Polen (totalt 15 000 till antalet) ska i november i år få ett paket med 55 polska filmer på dvd – spelfilmer, dokumentärer och animationer uppdelade på 26 temaserier, samt läromaterial. Paketet stöds dessutom av en internetportal som kommunikationsplattform för skolorna.

Den intressanta tanken är att detta paket inte innehåller filmer som betraktas som klassiker eller som på något sätt ska bilda kanon i skolbiblioteket, utan filmerna är valda utifrån sitt värde för de teman de representerar – till exempel: Kraften i symboler, Vandringer i historien, Dagens rädslor, Vardagshjältar, Ny estetik etc.

Projektet har kostat 762 500 euro (inklusive restaurering av gamla filmkopior), och partners i projektet är Kultur- och Utbildningsdepartementet, polsk tv, filmskolan i Łódź, polska distributörer samt akademiska centra (universitet runt om i landet). Filminstitutet har stått för merparten av

kostnaderna. I planerna ingår ett nytt paket med utländska filmer, där kostnaden på grund av rättigheter kommer att bli betydligt högre (beräknas till 6,5–7,5 miljoner euro).

Vi fick mycket information om detta, material och även filmer av olika slag som presenter, bland annat samlingskassetter med polsk animation, som fyller 60 år i år.

Till mötet inbjöds också Polska Filmarkivet (som har funnits i 50 år nu) och en representant från Metropolitan Cultural Education Center.

Intresserade kan vända sig till undertecknad för mer information; mycket av materialet vi fick var på engelska, även presentationerna. Det var på det hela ett proffsigt mottagande, som avslutades med en imponerande buffé på plats. Det märktes också att filminstitutet är väldigt öppet för möten med andra som har större erfarenheter av filmpedagogik. De har nu etablerat sin verksamhet ordentligt, men när det gäller den filmpedagogiska biten behövs förebilder och utbyte med andra som har kommit längre. Entusiasmen och öppenheten är påtaglig.

Kjell Malmros från Gotland och Karin Axhamre från Stockholm på Polska Filminstitutet.

Glada och fulla av intryck begav vi oss till en annan (efter Targówek) avlägsen stadsdel i Warszawa, nämligen Bemowo, där Cinema Park är belägen.

Vad är Cinema Park? Det är en ny multimedial pedagogisk plattform där man följer ett program genom sex olika salar: interaktionssalen, rörelsesalen, musiksalen, 3D-salen, fantasialen och inspirationssalen. Man utgår från ett tema, till exempel "Djurens rike" eller "Allt om människan", och får uppleva detta ämne utifrån olika aspekter och synvinklar beroende på vilken sal man befinner sig i. Den salen så kallade 3D-salen var egentligen fyrdimensionell – Tekniska museet i Stockholm inspirerades faktiskt av den vid byggandet av sin Cino⁴-biograf.

3D-, eller egentligen 4D-salen.

I alla salarna sitter man på plats i fåtöljerna; det är tekniken som skiljer salarna åt. Programmets olika aspekter betonas genom förstärkning av musiken, ljudet, ljusspelet eller interaktionen. I 4D-salen såg programmet ut som på Tekniska museet – stolarna rörde sig, vinden blåste, vatten sprutade och man kände dofter. Ibland tenderar dessa effekter ta över innehållet – man sitter bara och väntar på nästa effekt, och jag kan garantera att det inte var så trevligt att känna råttor springa över stolskanten – men som tur är finns alltså sex salar för att man som deltagare ska kunna tillgodogöra sig kunskapen i ett visst ämne.

Hela programmet tar tre timmar, och gruppen på cirka 70 personer möts av en guide som leder besökarna genom ett program i en sal för att sedan överlämna dem till nästa guide i nästa sal. Programmen vänder sig till grundskolan eller gymnasiet och på helgerna till allmänheten. Det finns läromaterial.

Vi fick veta att hela projektet initierats av en israelisk ägare, och att det i Europa bara finns i Warszawa och Aten. Mottot för verksamheten är Albert Einsteins ord: "Man ska lära ut på så sätt att allt som lärs ut betraktas som en värdefull gåva och inte som en tung plikt."

Cinema Park är placerat mitt i ett biokomplex, Cinema City, med massor av biografier och attraktioner. För information och bilder, se www.cinemapark.pl.

Detta var vår sista programpunkt – sedan gällde det att smälta alla intryck. Programmet var på inget sätt uttömmande eller heltäckande, och vi bekantade oss bara med en del av det som bjuds i Polen på det filmpedagogiska området. Man kan dock konstatera att det som görs är av hög kvalitet, och att Polen verkligen har stolta filmtraditioner att falla tillbaka på. Men samtidigt är många initiativ privata eller lokala – det finns ingen samlingsplan eller nationellt program för filmpedagogiska frågor, även om Nowe Horyzonty drömmer om ett sådant.

Det saknas också medvetenhet om vikten av barnens eget filmskapande. I Sverige har vi i alla fall skolbio sedan 1988, och på många håll i landet är film- och medieverksamheten förankrad i de kommunala planerna. Arbetet sker långsiktigt och strukturellt – utan stöd från politiker och myndigheter är det naturligtvis svårt för en enskild lärare eller rektor att försvara filmens intresse när man har en stelbent lärarkår mot sig och inga förebilder. Den stereotypa föreställningen att film bara är underhållning lever nog kvar i både Sverige och Polen. Men den snabba reaktionen på Kieslowskiskolan bådär gott för framtiden. Det verkade som om de bara saknade en förebild eller kanske en gnista som kom i rätt ögonblick. Det är bara en glimt av hopp – men någonstans måste man börja. Det finns dessutom fler saker som händer i Polen, som inte vi fick tillfälle att se, till exempel på Children's Art Center i Poznan, där Erling Eriksson håller på med filmworkshops, inom Akademia Promocji Filmu, på alla filmfestivaler, på filmverkstäder efter skoldagens slut ... Ja, nästa gång åker vi kanske till Poznań, Wrocław, eller till Łódź med sin berömda filmskola ...

Vi hoppas att själva lära oss saker, men också att inspirera andra. Polen ligger bara på andra sidan havet ... och vi har mycket att lära av varandra.

Min lilla rapport är högst personlig och gör inte anspråk på att vara uttömmande eller heltäckande. På grund av all min guidning och tolkning hann jag inte alltid med att anteckna. Men läs också Monika Wigrens och Kjell Malmros (Film på Gotland) rapport på denna hemsida, fråga oss om du undrar något och besök de nämnda hemsidorna!

Jolanta Wadensjö
Ordförande i Filmpedagogik.nu

Warszawa – Krakowskie Przedmieście

Bilderna i rapporten är tagna av mig eller Kjell Malmros.